

Berta István :

Egy kivándorló szegényember emlékkönyve

A kivándorlásról a maga korában tengernyi írtak. Közgazdászok, politikusok, statisztikusok, egyházi személyek és mások mondták el véleményüket a problémával kapcsolatban, csak éppen azok hangja szólalt meg legritkábban, akik a nagy népmozgalom szenvedő részesei voltak. A kivándorlásról szóló írások gazdag színskálájából éppen ez a számunkra ma talán legértékesebb színárnyalat hiányzik.

Ez a hiány adta számunkra az ösztönzést, hogy közze tegyük Konczos Pál emlékkönyvét, mely nem többet, de nem is kevesebbet mond el számunkra, mint azt, hogy látta és próbálta meg ábrázolni a kivándorolt másfél millió ember közül egy, saját maga és társai sorsát, mindennapi életét.

*

Konczos Pál 1888-ban született Várkeszőn, a család első fiúgyermekéeként. Életéről írott visszaemlékezésében foglalkozik gyermekkorával is. „Nagyon jól emlékszem — írja — mikor még szoknyát hortam, főstőbeli fehér pikeles szoknyát, mert az én gyerek koromban a fiú gyermekek úgy jártak, csak atól különböztünk a lányoktól külsőről nézve, hogy kalap volt a fejünkön.” Az iskolában jól és könnyen tanult. Az elemi elvégzése után véget ért számára a rendszeres tanulás, — az ismétlő iskola mellett apja már rendszeres munkára fogta. „Mikor az iskolából kikerültem — írja — keztem magam érezni szabadnak, pedig nem úgy volt, azaz nem úgy let, mind én gondoltam, mert ezután még három évig költöt ismétlő iskolába járnom minden vasárnap délután. Így még mindig diák voltam, emelet még ráadásul szüleim is kezdetek erőseb

munkára tanítani, szóval embert faragni belőlem. Így az én gyerek álmaim elszáltak, mind a köd, nem lehetem szabad, mind én gondoltam. No de ebe is bele kötöt nyugodnom, mert nem is tehetem mást, mert ha apelálok, apámál gyűlik meg a bajom, a meg nem szeretet tréfázní. Így lassacskán múltak az ismétlő iskolás éveim, mire onét kikerültem, már időmhöz és erőmhöz képest öleg jól értettem a munkát. Amúgy nem mondhatnám, hogy nagyon kedveltem, de muszáj volt, mert elenben akkor megint apámál gyűlik meg a bajom, ha nem úgy csinállok, ahogy ő akarta. Igaz, szükség is volt a munkámra, mert hálla isten Apámnak volt heles kis vagyonkája, mivel az első gyermekjök én voltam szüleimnek, így csakis engem kötöt nekik munkára szorítáni.”

A családi munkaszervezetben, a „heles vagyonka” megművelésében tehát már a fiatal, 10—14 éves gyermek munkájára is szükség volt. A felnőttként dolgozó fiú igyekezett a falusi fiatalok társaságába is bekapcsolódni. De „az idősebb legények nem engeték meg az uczán leni — írja — mert még nem fizetem meg a legényé avatást, ami minden felé szokás...”. Szülei csak sokára adtak neki pénzt. „...nem is engetem a szüleimnek adig — folytatja —, míg meg nem engeték, hogy a legények közé álhasak, amit nagyon sokára meg is engetek, és atak, soha nem felejttem el, két forint ötven krajczárt, amit azután egy vasárnap délután a legényeknek atam és ők megengetek, hogy ezentul velek tarthatok estélenként az uczán.”

A legényekkel való esti sétái közben ismerkedett meg azzal a lánnyal, aki később a felesége lett. Szülei az udvarlást és a leendő házasságot is elleneztek, mert még túl fiatalnak tartották. Konczos Pál ekkor még csak 19 éves volt. Más lehetőség nem lévén „Ekor gondoltunk egyet, hogy kijövünk Amerikába — olvashatjuk naplójában — hátha itt eljön majd az az idő, hogy amiről álmodoztunk valaha, teljesülni fog, és elhatározásunkat tet is követe...”

1907. február 3-án indult el Konczos és 25 napi utazás után érkezett meg Pennsylvánia állam Onnolinda nevű falujába. A lány is hamarosan követte. 1907. április 17-én már ő is Amerikában volt, a Jersey állambeli New Brunswickben. 1909. január 30-án házasságot kötöttek. Felesége még ez év októberében hazajött, Konczos pedig 1910 júniusában követte.

Első gyermekük Anna 1910. január 26-án született. Az 1910—14. közötti időszakot itthon töltötte. Erre a négy évre a következőképpen emlékszik vissza: „...végre azután gondunk is akadt, mert ha már az ember családos, akkor má kötelessége minden józan párnak gondolkozni a jövőről, és mi is úgy voltunk, kezdetük a jövőnk megalapozását. Igaz, nehéz volt és anyagi gondok száltak fe-

jüinkre, de azért bíztunk, el nem csügetünk soha. Míg eczer csak megint pár év múlva családunk meg szaporodot egy fiúgyermekel, amel Géza nevet kapot, születet 1912. márczius 12. Most még boldogabak voltunk, míg végre az anyagi dolgaink úgy hozták, hogy a sors elszólitot a családom köréből és 1914. Január 21-én megint Amerikába jötem, megint csak el kölöt válunk, de a sors így hozta, bele kölöt nyugodnunk...”

Ismét Pennsylvániába ment. Az első jó hír után, — 1914. július 8-án született meg Margit nevű leánya — már csak aggasztó híreket hallott az óhaza felől. Kitört a világháború. Az első két évben még levelezés útján tarthatta a kapcsolatot az otthoniakkal. Így felesége leveléből tudta meg azt is, hogy Antal nevű testvére elesett az orosz fronton. 1917 és 1919 között az USA habdalépése miatt a levelezés is szünetelt. Csak a kezéhez kerülő újságokból tudta követni az eseményeket, de családja sorsáról semmit sem tudott.

Az 1918—19-es forradalmak, a román megszállás, a párizsi békeszerződési tárgyalások hírei az amerikai újságok révén, ha torzítva is, de eljutottak hozzá.

1920. április 18-án, a kényszerűségből hosszúra nyúlt, több mint hatévi „amerikás” élet után végre elindulhatott vissza szülőhazájába. A Taormina nevű olasz gőzhajón utazott Triesztbe és május 13-án érkezett haza, most már véglegesen szülőhazájába, falujába, családjához.¹

*

Milyen is volt az a falu, ahonnan Konczos Pál két ízben is nekivágott Amerikának? A két Kesző — Egyházas vagy Nagykesző és Várkesző Vas megye keleti szélén, a kiscelli járásban, a Marcal és a Rába összefolyásánál Vas, Sopron, Győr és Veszprém megye találkozásánál fekszik.

A szomszédos Veszprém megye, ezen belül is a pápai járás Dunántúlon a legtöbb kivándorlót adó körzet volt,² ennek peremvidékéhez számítható a Marcal és Rába köze, ahol Várkeszőn és Egyházaskeszőn kívül még Nemesmagasi, Kemeneshőgyész, Ostíffyasszonyfa stb. is viszonylag magas számmal képviseltette magát a kivándorlási statisztikákban.³

Az 1905 és 1907 között Magyarországról Amerikába kivándoroltak 10,5%-a önálló őstermelő, 54,8%-a mezőgazdasági segéd-személyzet (cseléd és napszámos), 11,1%-a pedig egyéb napszámosok kategóriájába tartozott. 1911 és 1913 között a fenti arányok a következőképpen módosultak: 14,3%, 52,2%, 11,8%. Amíg

tehát 2,6⁰/₀-kal csökkent a mezőgazdasági cseléd és napszámos rétegnek a kivándorlásban való részesedése, addig az őstermelőké 3,7⁰/₀-kal nőtt.⁴ A kivándorlás hatása tehát fokozatosan terjedt ki a törpe- és kisbirtokosokra is.

Ezt a tendenciát figyelte meg már 1905-ben Hegedüs Lóránt is, aki a Rába és a Marcal közének falvairól szólva megjegyzi, hogy „A zsellérek kivándorlása itt már azt a határt éri, mikor a »divat« a kisebb gazdákat is kezdi megmozdítani s egyhangú a nézet, hogy ha a szűk határt nem tudják új parcellákkal kinyújtani, a mélyebb, sedatusabb néprétegeket fogja a tengerentúli fuvalom a barázdák-ból kifordítani.”⁵

A kivándorlás általános kiváltó oka tehát itt is a föld- és keresethiány, ez oldja meg, lazítja fel a családhoz, a szülőföldhöz, a faluhoz fűződő szálakat s elég egy rossz termés, szerelmi bánat, vagy mint Hegedüs Lóránt említi „egy átkocsmázott éjszaka”, hogy ezek a laza szálak elszakadjanak.

Várkesző Konczos idejében is kicsiny lélekszámú falu volt, 520 főnyi lakosából 157 volt kereső, 363 eltartott. A falu határa 1088 holdat ölelt fel⁶ a győri püspöki uradalom közvetlen szomszédságában. A mezőgazdaságból 111 kereső és 295 eltartott élt. A 111 főből 43 kisbirtokos vagy bérlő, 13 kisbirtokos-napszámos, 20 segítő családtag, 15 cseléd és 20 fő mezőgazdasági munkás volt.⁷

Az iparban foglalkoztatottak száma 38 főre rúgott, ebből 9 önálló, 27 ipari segédmunkás, 1 tanonc és 1 szolga. Az ipari foglalkozást űzők köréből kiemelendő az építőiparban dolgozó 29 kőműves, akiknek nagy része segédmunkásként a környékbeli építkezéseken dolgozott.⁸ Azért is figyelmet érdemlő ez a viszonylag magas szám, mert valószínű, hogy a kőművesek jelentős része szintén az agrárproletárok köréből került ki.

A fenti adatokból kitűnik, hogy a 157 főnyi összes keresőt figyelembe véve viszonylag magas a földhöz vagy ipari foglalkozáshoz kevésbé kötött, mobil vagy könnyen mobilizálható elemeknek a száma. Ha a 43 főnyi kisbirtokos bérlőt és a 9 főnyi önálló kisiparost vetjük össze az összes keresők számával, akkor kiderül, hogy ez a stabilnak mondható réteg csak alig egyharmadát teszi ki a keresőknek. Így már érthető a faluból kivándoroltak magas száma.

Várkesző általános jellemzéséhez megemlíthetjük még, hogy lakossága teljes egészében római katolikus vallású volt. Írni, olvasni tudott 385 fő.⁹ A faluban 81 kőből vagy téglából és 5 vályogból vagy sárból épített ház állt. Ezek közül 37 volt cserép-, pala- vagy bádogtetővel, 2 zsindellyel vagy deszkával, 47 náddal vagy zsúptetővel fedve.¹⁰

1907-ben, mikor Konczos Pál első ízben elindult Amerikába, már neki sem lehetett teljesen ismeretlen az új világ, ahova igyekezett. Az amerikai „szabadságon” túl az ottani munkalehetőségekről és életmódról is szerezhetett ismereteket azoktól, akik falujából már előzőleg megfordultak Amerikában.

A hivatalos statisztika 1900-ban a faluból csak két külföldön tartózkodót ismer el.¹¹ Lehet, hogy ezek voltak az első „amerikások”, de nagyobb a valószínűsége annak, hogy csak ez a két fő volt kint szabályos útlevéllel, s ennek többszöröse lehetett az útlevél nélkül kivándorlók száma.¹² Ezt valószínűsíti Hegedüs Lóránt adata is, aki szerint 1904-ben a faluban 80 kivándoroltról tudtak.¹³ Ez a falu lakosságának több mint 15%-a. A falu közösségének a kivándorlás és a kivándorlók iránti érdeklődéséről ugyancsak Hegedüs L. számolt be: „... bizony nem egy hazajövön látszik, hogy meghúzta a pénztteremtő (ők is sokat küldöznek haza), de izom-fogyasztó Amerika. Mégis, aki megpeczkedett ott kint, s amerikai klárisnyakkendőtüvel jelenhet meg a búcsún, (a mint láttam), az hamar el-kiszédíti az embereket. Nagy értelmes beszédekkel szólnak arról a távol földről s ők is várják a Rooseveltt újraválasztását.”¹⁴

A kocsmai beszámolók színes képei, a visszatért „amerikások” „úrias” külseje, pénze, rokoni, szomszédi kapcsolatok útján terjesztett hírek segítették meggyőzni a még tétovázókat. Ezekből a forrásokból meríthette ismereteit Konczos is, így alakulhatott ki benne annak az Amerikának a képe, ahol tervét valóra válthatja.

*

Mindezek után nézzük meg, mi az, ami hatvan év távolából értékessé teszi számunkra Konczos Pál emlékkönyv-naplóját!

A feljegyzések értékét elsősorban az adja, hogy Konczos saját élményeit, érzéseit írta le. Ezek az élmények, érzések nagyjából azonosak annak a másfél millió embernek az élményeivel, akik hozzá hasonlóan fogták a vándorbotot, indultak el és dolgoztak Amerikában. Ebből a milliós tömegből „csak” az emeli őt ki, hogy a munkanélküliség, a pihenés óráiban született gondolatait vagy felidéződött emlékeit papírra vetette. A hazaiakkal folytatott levelezés kényszerszünetében az otthoniak felé szálló gondolatokként, el nem küldhető leveleként születtek meg a döcögő rímű versek, dalok és egyéb írások.

„Elutazásom magyar hazámbul Amerikába 1914-ben” című írása hiteles beszámoló a Várkeszőről New Yorkba vezető útról. Az otthoniaktól való búcsú, soproni afférje a detektívvel, majd megérkezése Bécsbe — ezek utazásának első mozzanatai. Bécs, a világ-

város volt az első állomás, ahol nem „paplanyos ágy volt számunkra készítve, még nem is párnás, hanem hosszú deszka padok, székek és paló volt az ágyunk”. Az újabb vizsgálat után arra is jut ideje — hiszen az egész napot Bécsben töltötték —, hogy megcsodálja a Burgot és a Dómot is. A 19 éves parasztleányt őszinte ámulatba ejtette a hatalmas palota és a gyönyörű templom. A következő napon kezdődött meg a vasúti jegyek kiosztása után utazásuk Antwerpenbe. Az utazás nyomorúságos körülményeinek leírása — harmad-, majd negyedosztályú kocsikban utaztak — talán a leghitelesebb beszámoló arról, milyen embertelen körülmények között szállították az utaztató társaságok a kivándorlókat. Konczos leírásai arról tanúskodnak, hogy jól megfigyelte és megcsodálta a vonat ablakán keresztül eléje táruló tájat. A nagy hegyek, a fenyőerdők, a szépen gondozott földek, de különösen a nagy német ipartelepek ragadták meg figyelmét. Lipcsében újabb orvosi vizsgálat következett, ahol a trachomás betegeket szűrték ki, majd ismételt bevagonírozás után lezárt vasúti kocsikban folytatódott az utazás Belgium felé. Belgium az eddig látottakhoz viszonyítva ismét új világ volt. Itt a szép, rendezett, tiszta falvak keltették fel Konczos érdeklődését. Antwerpenben a hatalmas lovak és omnibuszok lepték meg. A behajózásig itt töltött másfél nap igen kellemesen telt el. Szállodai elszállásolás 4—6 ágyas szobákban, rendes étkezés, nézelődés a városban biztosította az utazás fáradalmainak kipihenését és a felkészülést a hosszú tengeri útra. Beszállás előtt még azonban újabb orvosi vizsgálat következett, ismét a trachomásokat szűrték ki. Behajózáskor a hajókürt bűgása és a hajón levő rezesbanda zenéje kísérte az Európától való búcsúzás perceit. Tizenkét napos viharos tengeri utazás után pillantották meg Amerika partjait.

New York kikötőjéből a vámvizsgálat után átszállították őket a „Kasse Gardo”-ba — egy szigetre, ahol a régi bevándorlási hivatal működött —, itt újabb, még szigorúbb szemvizsgálaton estek át. Miután Konczos bebizonyította, hogy tud írni és olvasni, helyesen megfelelt arra a kérdésre, hogy nem anarchista-e és felmutatta a kötelező 25 dollárt, átszállították a vasútállomásra, ahol még aznap este vonatra ült és másnap délelőtt már a pennsylvániai Beawerdale-ben, rendeltetési helyén volt, ahol testvére családjával és barátaival két napig mulattak szerencsés megérkezése örömeire.

Ez az út, amelyen most Konczost végigkísértük, az Amerikába vezető két fontos útirány — Fiume és a nyugat-európai kikötők — egyike volt. Az öt nyugat-európai kikötőváros: Bréma, Hamburg, Rotterdam, Antwerpen és Le Havre között Antwerpen a kivándorlók számát tekintve Bréma és Hamburg után a harmadik helyet foglalta el. A magyar kivándorlók közül 1904 és 1914 júliusa

között 109 410 fő szállt itt hajóra.¹⁵ Konczos írásának értékét növeli, hogy tudjuk, az illegális kivándorlás elsősorban ezek felé a nyugat-európai kikötők felé irányult. Az 1904–1910. között nyugat-európai kikötőkben hajóra szállt kivándorlóknak mindössze 31,9⁰/₀-a tudott igazolványt vagy szállítási szerződést felmutatni.¹⁶ Antwerpenben ez az arány még a fentinel is rosszabb volt, mindössze 19,7⁰/₀.¹⁷ Az illegális kivándorlók magas aránya lehetett a magyarázata annak, hogy a kivándorlótársaságok nem biztosítottak emberibb körülményeket az utazáshoz, hiszen az útlevél nélkül kiszökdöső emberek mindent vállaltak azért, hogy eljussanak Amerikába.¹⁸

A beszámolóból az is kiderül, hogy az útleveleket Bécsben ellenőrizték utoljára és a vasúti és hajójegyet is a Red Star Line bécsi irodájában vehették meg. Németországban és Belgiumban csak orvosi szempontból vizsgálták meg az utasokat. Lipcse, ahol Konczos kivándorló csoportja hosszabban időzött, újabb kivándorló csoportok csatlakozási helye volt, valószínű, hogy ide igyekeztek a magyar illegális kivándorlók is. Ez lehet a magyarázata az újabb orvosi vizsgálatnak.

Az Emlékkönyv másik írása sajnos csonkán maradt ránk, a kezdő, első oldal hiányzik. Ez a rész a legérdekesebb és legértékesebb, az amerikai magyar bányászok mindennapi életével ismerteti meg bennünket. Elmondja, hogy az újfajta munka megtanulása és megszokása eleinte nehezen megy nekik. Az ismeretlen szerszámok használata, a föld alatti, félhomályban végzett munka szokatlan. Az egymásrautaltság és a közös munka azonban összekapcsolja őket, s ez az összetartás meghatározza egész életüket a bányatelepen.¹⁹ Az őket körülvevő idegen világ csak fokozta bennük az összetartozás szükségességének érzését: szabad idejüket is együtt töltötték. A „burdos ház” hétköznapi és ünnepi életét Konczos nagyon őszintén, szépítés nélkül írja le.²⁰ A könyvek és az újságolvasás mellett megünnepelték a magyar és amerikai ünnepeket, bálokat rendeztek, s ha nagyon nekibúsultak, hát ittak. Mivel más „gondúzó hely” a világtól elzárt bányatelepeken nem volt, az ital feledtette velük a fárasztó munkát és a hontalanságot, a pálinka és bor göze szépítette meg az otthoni világot, a Rába-parti kis falut, és tette elviselhetővé a bányatelepi életet. Az ital mellett azért jutott pénz hazafias célokra, szerencsétlenül járt társaik családjának megsegítésére, ruházkodásra és az otthoni adósságok kifizetésére is.

A nehéz munka mellett legtöbbször a honvágytól szenvedtek. A bányászélet, a bányamunka és a honvágy a két alapmotívum, ami Konczos dalain végigvonul. A „Dal a bányáról”, „Bányászdal” című és a „De könnyen éljük...”, „Rossz volt ránk nézve...”, „Szegény majnérr...” kezdetű dalok a bányászélet örömeiről, bánatairól szól-

nak. A dalokból olykor kicsendülő hányavetiség és akasztófahumor magyarázata a veszélyes munka, az állandó halálfélelem a bányában. Konczos ugyan nem említi feljegyzéseiben egyetlen bányakatasztrófát sem, az újságok révén azonban eljuthatott hozzájuk is egy-egy nagyobb bányaszerencsétlenség híre.²¹

A versek második csoportja érzelmes, a hazavágyódást, a hontalanságot, a családtól, a falutól való elszakítotttság miatti bánatot tükrözi. Költői, irodalmi értékük igen csekély — nem is ezért közöljük őket, hanem inkább azért, mert hitelesen egészítik ki a prózai írásokat.

Keletkezésükről csak annyit tudunk megállapítani, hogy néhány közülük biztosan Konczos szerzeménye, más részüket viszont ő is a közös éneklés alkalmával tanulta meg — említi is, hogy a „bányatelep csendjét gyakran felveri a hangos magyar nóta” —, s mint ilyet jegyzett le. Utóbbiak között lelhető fel a „Bányászdal”, amelyről minden kétséget kizáróan megállapíthatjuk, hogy az amerikai magyar bányász-folklór terméke. A Rickert Ernő által közölt bányászdal²² és a Konczos-féle változat közötti különbség pusztán annyi, hogy a Rickert-féle bányászdal talán lecsiszoltabb, míg a Konczos által lejegyzett dal hangulati, tartalmi azonosságok mellett egy az előbbtől részben eltérő, hosszabb változat.

Végezetül Konczosnak még két írásáról szeretnénk néhány szót szólni. Ezek ugyan nincsenek szoros kapcsolatban a kivándorlással, de fontos információkat nyújtanak Konczos politikai nézeteiről és a kivándorlók és a hazaiak viszonyáról a háború utáni években. „A régi választási szokásokról és jogokról” c. írását az teszi számunkra értékesé, hogy — mint a címe is jelzi — a magyar választási szokásokról mondja el a véleményét benne Konczos s ennek kapcsán Magyarország társadalmi berendezkedéséről. A fennálló társadalmi rendet, a demokrácia hiányát okolja a nagy tömegű kivándorlásért, jól látja, hogy a magas adók és árverések üzték ki az embereket Amerikába. A kormánypárt választási terrorját, a választók etetését, itatását és lefizetését mélységesen elítéli. Szerinte ez az antidemokratikus berendezkedés vitte bele végső soron az országot a háborúba, ahol aztán a mindenből kisemmizett magyar paraszt szenvedett legtöbbet. Saját osztályáról sincs azonban jó véleménye, mert szerinte ha a szívére és nem a torkára hallgatott volna, akkor az ország nem jutott volna ilyen sorsra.

Bármennyire helyeseljük is azonban a választási szokások, az antidemokratikus társadalmi berendezkedés elítélését, nem fogadhatjuk el Konczos nézeteit a magyarországi nemzetiségi kérdés megoldásáról. Ő ugyanis a gyors és erőszakos asszimilálást hirdeti az amerikai gyakorlat példájára. A nemzetiségeknek csak úgy adna

politikai jogokat, ha elmagyarosodnának. Nem veszi figyelembe a különböző történelmi körülményeket, nem tesz különbséget a sok nemzetiségű Magyarország és a teljesen eltérő nemzeti fejlődést mutató Amerika között. Nemzetiségellenes felfogását az itthoni nacionalista propaganda hatásán túl az is magyarázza, hogy Amerikában élénk polémia folyt a magyar és a különböző más nemzetiségű egyletek és szervezetek között, ami kölcsönösen a nacionalizmus térhódítását eredményezte.

„Az amerikai magyarokhoz” című írása hazafias beszéd, amelyben a háború után az óhazában nyomorgó és elhagyatott gyermekek megsegítésére indított gyűjtésben való részvételre buzdítja képzeletbeli hallgatóit. Ez az írása is bizonyítja, milyen aggodalommal figyelték a háború alatt és után is az Amerikában élők az óhaza és az ott lakók sorsát.

*

A magántulajdonban levő keményfedelű vonalas füzet, mely Konczos írásait tartalmazza, 44 összefűzött lapból állt. (Ma az eredeti számozás szerint az 1. lap hiányzik.)

A füzet bejegyzései végig egy kéztől származnak. Az írás jó olvasható, de helyesírása nagyon rossz. A közlés során az eredeti írásmódon nem változtattunk, csak a központosítást végeztük el. Az oldalszámozást — mivel Konczos csak az első hat oldalt számoztatta meg — végig elvégeztük, s az általunk adott oldalszámot a szövegben zárójelbe kötött jelöltük; például: (7. oldal). A közlésnél megtartottuk az írások eredeti sorrendjét, ami egyúttal a lejegyzések időrendjét is jelenti.

A válogatás során az írások közül csak azokat a részeket hagytuk ki, amelyek témájuknál fogva nem kapcsolódnak a válogatás eredeti célkitűzéséhez.²³ Így kimaradt például Konczosnak az életéről írott visszaemlékezése, amely túl bőbeszédű és sok, számkra érdektelen leírást tartalmaz. Éppen ezért az életrajzi ismertetőben közöltük belőle azokat a részeket, amelyek Konczos életpályájának megismeréséhez fontosak. A válogatás során ugyancsak kihagytuk azt a kronológiát, amit Konczos az első világháború eseményeiről állított össze, a Clemanceauról írott eszmefuttatását, továbbá azokat az irredenta verseket, amelyeket Konczos amerikai magyar lapokból másolhatott ki.²⁴

A közölt szövegek magyarázó jegyzeteit betűvel jelöltük úgy, hogy a betűsört minden oldalon előlről kezdtük. Ezért a magyarázó jegyzetek két elemből tevődnek össze, az eredeti kézirat oldalszámából és a megfelelő betűből. A kézirat 6. oldalának harmadik jegyzete például 6/c jelzést kapott.

2. oldal

református papot, de mink örülünk nekik és szeretjük őket. A munkánk bizon idegen kissé eleinte, igaz a lapátulást meg tanultuk odahaza, mégis nehéz meg szokni a lámpa világ mellett való mozgást. Nem is tagadjuk, ügyetlenek vagyunk eleinte, az is igaz, eleinte nem nagyon izlik a méteres lukak furása, de három, négy hét alatt csak úgy meg tanuljuk a pik furó dembár, tü, korba, hamer vécs és a féjér^b kezelését mind odahaza a kasza és a kapáét. Néha igaz meg rezenünk, ha elkezd ropogni a tető, de utob esztis meg szokjuk és olan biztonságban érezük magunkat a bányában, mintha napvilágon lenénk. Szabadok vagyunk és ezért szeretjük a bányát. Nem mondják, mikor kel bemeni, azt sem mondják, megnyit köl dolgozni, anyit dolgozunk, amenyi nekünk teczik, mert tudjuk, hogy minden lapát szénért külön meg fizetnek. Még egy nagy előnye van a bányának, vagy a bányászásnak. Jó bajtársak, testvérek vagyunk, szeretjük egymást, szívesen segélünk a szomszéd roomosnak,^c ha anak az utrul leesik a károja.^d Míg a gyári munkás azon van, hogy kevesebet emeljen mind a szomszédja, adig mi igaz szeretettel segélük egymást. Veszekedés, verekedés nincs a bányában, mert azt szigorúan büntetik, denemis köl, mert meg tanít minket... tetre a jó állapotunk a patkány, amel segít elkölteni délebédünket.

3. oldal

Este kifáradva, de jókedvel térünk haza a munkából, örülünk, mert még nincs öreg este és örülünk, hogy újra megláthatjuk a napvilágot, és azután fogunk a mosdáshoz. De ugye szép dolog mikor a miszisz^a mosameg a szénporos hátunkat. Tiszteljük is ezért misziszünket, erkölcstelenség, rosz indulat kevésbé van a miszisz iránt közöttünk, de azért mégis jólesik, ha egy kicsit megcsíphetjük őt. Esténkint nyáron a ház elejbe ki ülünk, otan szorakozunk. Télen meg a tyuk ülön az apstézen^b üldögélünk, heverünk, olvasgatunk, meg

2/a Az írás eredeti címét nem ismerjük, mert a kezdő oldala elveszett, a tartalmá alapján adtuk ezt a címet.

2/b Bányászszerszámoknak a magyar kiejtésben elferdített nevei.

2/c Room — tárna

2/d Car — kocsi, csille

3/a mistress — úrnő, háziasszony, a háztulajdonos felesége

3/b upstairs — emelet, emeleti szoba

nézük az ujságot, mi tagadás a könyvek meg az ujságok melet még forgatjuk a harminczkétlevelű bibliát is. Bizony töbet kopik szemünk a kártya nézésben mind a szent olvasásokban. Akad közöttünk olan jó kedvű fiu is, aki harmonikán játszik, és nem egyszer felveri a bánya telep csendjét a hangos magyar nóta. Szégyelem meg írni, hogy sok az ital közöttünk, dehát mikor esténként haza kerülünk és nagyon köhögünk a mellünkre ült szén portol, olankor tán meg a jóisten sem sajnálja tőlünk tíz tizenöt pohár pálinkát. Nem szolhat hát meg benünket senki, ha italunk van bőven a háznál. Mink pedig, kik így pár és család nélkül élünk, bánat nyomja szívünket, fájva-vágyva gondolunk a hazánkra, otthon marat családunkra, és mink menekülni szeretnénk e szívünkre

4. oldal

szakadt nagy bubánatul, enek pedig legjobb orvosága a pálinkás üveg meg a sörös láda. Nekünk a muving pikcse^a színház, vagy a lányos házak, vagy töb más gondüző hel nem áll rendelkezésünkre, ot keresünk sokszor vigaszt, ahol meg találjuk, a pálinkába még a sörbe. Ne vesen hát meg benünket senki, ha olkor le is nézünk az üveg fenekére, és miután egész keresetünket nem iszuk el, abol kifizetjük a burdot^b és egyéb kiadást. A meg maradotot öszeget félre téve küldjük adóságaink törlesztésére és családunk meg élhetésére, tisztességesen ruházkodunk, a bányász kétszer anyit költ ruhára mind a gyári munkás, mert a bányába sokal töb ruha köl mind a gyárba. Közczélokra, hazafias ügyekre mindig áldozunk anyit, amenyi tehetségünk^ctelik, hapedig kidül egy bányász sorainkból, ha szerencsétlenség sujt egy bányászt, nyomorogni vagy éhen veszni soha nem hagyjuk családját sem ötet. A nemzetiségünket sem tagadjuk meg, mindig bátran valjuk magunkat magyarnak bármi féle idegen nemzet előtt, mert a magyar bányásznak még az unokája is magyar marad. Szórakozásban kevés részünk van, bár minden igyekezetel azon vagyunk, hogy találjuk meg a szépet életünkben, és akár milen fáradt testel ballagunk is haza felé dél után a munkából, nem restelünk lehajolni a hegy oldalon szép virágokért.

^a a moving pictures — mozgókép, film

^b boarding house — családi penzió, rendszerint emeletes ház, ahol a bányászok laktak.

Zene karjaink is vannak és sokal jobbak és szebek mind más nemzettek, vagy munkások zenekara. Néha néha mulatságot, bált is rendezünk, de bizony azok a bálók nagyon mesze járnak azoktól a bálóktól és mulatságoktól, milenek magyar hazánkba, szülőföldünkön vannak, mert hiszen a magyar lányok helyet egy pár magyar tott^a és polák^b miszisz tölti be, azaz ezek heletesitik a szép magyar lányokat a tánczba, és ezek a bálók is táncz helet töbnyire ivásba fulnak. Esténkint vacsora után sokszor a falurul beszélünk, de a vége enekis csak a könyező szem szokot leni, mert mikor már mindenkinek eszébe jut kedves családja, édes felesége, vagy szülei, akkor bizony mindanyian végig hasalunk az ágyon, ugy fekszünk otan, hogy nelása senki keserves könyeinket, melet szereteinkért hulatunk. Télen disznotorjaink is vannak, ilenkor haza képzeljük magunkat pár percre, de mikor a pörzsölésnél hiányzik a jó hazai szalma, a kolbász töltésnél meg a jó hazai fűszerek, akkor bizony neki mérgegedünk enek az idegen világnak és ha egy kis örömrünk van, ez is meg keseredik a szivünkbe. A fiatal legények különösen nagyon árván érzik magukat a bányász plézen, mert azok a szép kivándorolt magyar lányok mind a városra menek, és sehol a világon anyi megsavanyodott öreg legény nincs, mind az amerikai bányászok között. Csak a paszéki,^c meg a brunczviki^d lányok a meg megmondható,

hogy menyire örül egy egy bányászfíu, mikor ezen városokba fel fel ruczan, és feleséget keres, akivel meg oszthasa a szénporos kenyeret. Igaz a munkánk veszéleseb minden más munkánál, mert mikor a csákányt belevágjuk a fekete szénbe, soha nem tudjuk, kenyér lesz e belőle vagy halál. A bánya munka erős és veszedelmes, mert az isten napját elfogja előlünk a bánya tető, és mikor leszálunk a bányába a nagy feketeségbe, bizony soha sem tudjuk, hogy a magunk lábán jövünk e ki abból, vagy ugy hoznak ki bennünket belőle. Bizony hoszab idei bányászokdás után megis látszik a földalatti munka sápadtsága az arczunkon és sirva borul anyánk, nönk és gyermekeink a nyakunkba, ha pár évi majná^a élet után visza me-

5/a Magyarországról kivándorolt szlovák

5/b lengyel

5/c Passaic

5/d Brunswick

6/a miner — bányász

gyünk az óhazába. Mert a bányász életben nem kíván egyikünk sem meg halni, mindnyájan vágyunk ki a napvilágra és haza. Mindnyájan álmodozunk arról a kis házról, földről, családukról, amellé oda haza szép hazánkban vár reánk. Nagyon sokan nem jutunk el addig, mert ezekre rug azoknak a bányászoknak a száma, akik elesnek a bányamunka csata mezején. Így éljük a napjainkat, dolgoztatva, haza vágyva csendben és meg elégedettségben mi magyar bányászok. vége

írta Konczos Pál 1916 márczius 17 én

Beaverdole P^a^b

Gambria C^o^c

Amerika

(7. oldal)

Dal a bányászról

I

Szomoruan libeg lobog karbajta^a lámpám
lángja, szomoruan balagok én le a föld
gyomrába. Dalolgatni nincsen kedvünk,
bi de, hogy is volna, nem tudjuk hogy neme
most megyünk a koporsonkba.

II

A bányába sötétség van és sűrű levegő,
ugy néz az ki, ha bent vagyunk, mind egy
nagy temető. Oh istenem, őrizél meg minket
e veszélbe, had lásuk meg családukat
jövő esztendőre.

III

A bányánknak bejárata közel van kirakva,
azon sétál be a bányász nehéz munkájára,
diner bokét a kezében, acél pika^b karján,
minden perczben azt várja, hogy mikor
jön a halál.

6^b *Pennsylvania*

6^c *Corporation — részvénytársaság*

7^a *carbide — karbid*

7^b *dinner poke — ételhordó zacskó, tarisznya*
pika — fúrófej, bányászcsákány

IV

Oh istenem, te légy velem, ne hagy it el
veszni, ne hagy engem a Bivardélic bányába
meghalni. Inkáb segélj engem haza csalá-
dom körébe, had öleljem feleségem (vagy kedvesem)
szívemből keblemre.

V

Ha egyszer haza mehetek, o de boldog
leszek, feleségemet (vagy kedvesemet) ölelem, igazán
szeretek.

Élem is majd világomat igazán kedvemre,
mindig ő melete leszek, nem megyek el tőle.

vége irtam 1916 márczius 18
este 8 óra

I

Nem kaptam már kilencz hete tőled
egy levelet, pedig én gyakorta irok, kérde-
zek felőled. Ugy el lepik szemeimet sok-
szoron a könyvek, mikor a te leveleid
ilyen ritkán jönnek.

II

Egy hervadó bányász gyerek elmegy a
postára, meg nézi, hogy nem e küldöt
levelet babája, szomoruan haza balag,
nem kapot levelet, elfelejtette babája,
talán mást ölelget.

III

Ne is irjál, nem kívánom, felejcs el
engemet,

(8. oldal)

ha valaki elrabolta tőlem a szivedet,
őrized meg a szivedben hő szeretetemet.
Őrized meg veled töltöt sok boldog perceket.
Vége 1916 március 18 este 9 óra

Ha iten amerikában köl meghalnom,
nem lesz semi jel gyászos siromon,
amerika köves földje lesz
vánkossom, ahova a sírba le fognak teni,
jaj de nem borul fölém senki.

II

A tavasz nem fakaszt rám zöldet,
a szél lehordja siromról a földet,
nem lesz, aki siromat gondoza,
Oh egy bányász, ha meghal de igazi árva.

III

Nem látlak titeket többet sohasem,
nem látjátok ti sem hő szeretetemet,
nevemet hiába mondjátok,
könyetek hiába ontjátok.

IV

Amerika idegen földjén,
töletek mesze távol,
ahol senki sem gyászol,
ot nyugszom én.

Vége 1916 márczius 19 délután 3 óra

I

Nincs egyebem egy vágyamnál,
ot leni a családomnál,
ot a rába folyo partján,
ahol feleségem rég vár.

II

Sajnos, de most nem mehetek,
nagyon borusak az egek,
a tengernek tiszta tükre,
a nagy hajók harczy tere.

vége 1916 márczius 19 1/4 4 órakor délután írtam
Paul Konczos.

(9. oldal)

Oh majd ha egykor újra beneteket
láthatlak, mikor majd hazánk egéről
a sötét felhők elmulnak, mihelt a
hajók meg indulnak, haza megyek,
boldog leszek, mert azokal leszek kiket
szeretek.

Vége 1916 márczius 19 3/4 óra délután

A vonat megérkeztére jaj de nagyon
figyelek, várom asztat szív szorongva,
neme hozot levelet. Oh ha egyszer mind
örökre elmaradna leveled, nekem kongjon
a torony harang, koporsóba tegyenek.

vége 1916 márczius 19 5 óra délután

Könyeb a kősziklát darabokra törni,
mind két szerető szívnek egymástól el
válni, ha a két szerető szív egymástól
elválík, még az édes méz is keserűvé
válík.

vége 1916 márczius 19 5 óra 10 perc délután

Bányászdal

I

Nincs szeb élet a miénknél, a bányász
legényekénél,
mert mink senkitől sem
fügünk, medig tetszik adig fekszünk.

II

Midőn reggel hat az óra, szól a balérunk-^a
nak sipja, a palér is jön az ajtónkra,
kiáltja hogy hat az óra,

III

Én palér ur nem dolgozom, inkább
a kuferom^b fogom, kufer szijam a kezem-
be, úgy megyek el más pelézre.^c

IV

Más plézi bosz^d van é dsobod,^e van é
kőkény szemü lányod, dsobom is van,
lányom is van, hogyha köl hát viszkim
is van.

(10. oldal)

V

Minden plézit az én hazám, minden
miszisz édes anyám, olik lány és miszisz
feleségem, kivel világomat élem.

VI

Mégis szép élet a miénk, az urakal
nem cserélnék, mert mindig a hüsön járunk,
a halálal parolázunk.

VII.

De jó is bányásznak leni, a halálal incsel-
kedni, szénport a tüdőre szívni, aztán
koporsóba meni.

9/a *pallér, munkavezető*

9/b *utazóláda*

9 c *plat — rakodóhely, lapátolóhely*

9 d *plate boss — rakodóhely felügyelője*

9 e *job — munka*

VIII

Deminket ez meg nem ijeszt, mert a
viszki elüzi eszt, a bányába bátorságot
ad, tüdőre jótékonyan hat.

IX

Igy döngetjük életünket, míg egykor majdan
végünk lesz, azt mondjuk a pajtásunknak,
családomal ne is tudasd.

X

Hogy ha pedig meg tudatod, írjad
Hogy csak beteg vagyok, mert ha holt
híremet halják, hová lesznek szegény árvák?

Vége 1916 márczius 19 1/2 6 óra délután

Mesze távol családomtól sokszor
elgondolkozom, hogy is lehetnek szegények
őrulok buslakodom. Szeretnék már
köztök leni, őket keblemre ölelni.
Majd el jön ez valahára, csokot rakha-
tok reája, bárcsak hamar jőne, minél
előb lene, hogy a feleségem az ölembe lene.

Vége 1916 márczius 24 én délu 3 óra

(11. oldal)

De könnyen éljük mos világunkat,
mert munka nem nagyon akad,
de az semi, csak pénz volna,
vagy pedig a csali^a ingyen sört adna.

Vége 1916 márczius 24 délu 3 óra 5 percz irtam

Rosz volt ránk nézve az urnak 1914 és 15 éve,
de az mégis csak meg járós leve,
hanem jöt egy másik, 16 a neve,
hogy a guta üsön bele, mert a bukszát
laposá tete, mert a munkát elvesztete
magával hozni, benünket hagy szomor-
kodni, mert nem tudunk dolgozni,
egy kis pénzt szerezni, ol kutyául dolgo-
zunk, hogy garmadára föltelik adóságunk,
ilen az életünk, eről nem tehetünk.^b

Vége 1916 márczius 24 délu 1/2 4 óra irtam

Akit amerikába szánt a jó isten,
az az ember minek is születet,
hiszen ami remény, öröm vagy vigság,
van az élet kertjében, mindenkié, csak
az övé nem.

Vége 1916 márczius 26 délelöt 1/2 11 óra

I

Karbajt lámpa világ melet levelet ir
egy majnér gyerek, fölnéz a csilagos
égre, a levelet hogy is kezdje.

II

Elkezdí de nem foltatja, mert a
szíve csak azt sugja, ne irgy neki
töb levelet, mert kívüled mást is szeret.

III

Há mást szeret, had szerese, a nevem is
elfelejcsé, vesén ki engem szívéből,
meg élek én nála nélkül.

Vége 1916 márczius 26 délelött 3/4 11 óra

11, b 1915-ben az Egyesült Államokban 907 ezren sztrájkoltak, 1916-ban pedig már 1 millió 600 ezren, e két évben 4924 sztrájk volt. Ezeknek a sztrájkoknak a következtében az idegen, nem szervezett munkások munkaalkalma is csökkent. V. ö.: Az Egyesült Államok története, Budapest 1964. 343—347. old.

Szegény majnér este nagyon fárat, minden tagja ernyet fárat. Ha hazajön a bányából, aszt kérdi az asszonytól, nincs e hazai levelem, nem e irt a feleségem? De a miszisz csak azt mondja, nem hozot levelet a posta, akkor a majnér, hogy bánatát palástolja, a viszkis üveget fogja, az osztatja el bánatát, aban találja vigaszát, és fölmegeyen az apstézre, munkás ruháját letegye, és mikor aszt má letete, megy mosdó vizet készítve, meg mosdik nagyon tisztára, lányok csak úgy lesnek rája. Szép is most a majnér gyerek, úgy bámulják az emberek. Hogy ha minden meg mozsdo-tunk, asztán vacsorához ülünk, vacsoránál nincsen hiány, mert étel, ital az asztalnál. Hogy ha már ezt el végeztük, a sör ivást újra kezdjük, iszunk, amenyi jól esik, valamikor három napig, ere három napig nyugvás, ilen szép a majner szokás. De mit ér ez mind minekünk, ha nincs itt, kiket szeretünk, hogy ha azok it volnának, vagy csak levelet irhatnának, jaj de boldogok volnánk mi, nem kőne anyit mulatni, így éljük mi világunkat, talán még majd job is akad.

Vége 1918 okt 13 1/4 9 órakor irtam

Az urnak 1918 évében Szeptember 26-án halotuk az első hirt, hogy amerikában kiütöt a kolera, ami ma október 13 án rohamosan terjed és sok áldozatot követel. Mentsen meg az isten benünket tőle! 1918 október 13 1/2 9 órakor

(13. oldal)

Az urnak ezerkilencszáz tizen nyolcadik esztendejében ködös, borus őszi este Október 17 én halotuk, hogy magyar Ország független let, hogy nem rabja többé Asztriának, intézheti a maga sorsát asztria megkérdése nélkül, ezen tul önáló nemzeti életet fog élni.^a

Irtam 1918 október 17 este 8 ora

1918 október 12 én kaptam egy szomoru posta kártyát szeretet öcsénktül Józseftül Orosz fogságbül, melet még 1918 január 18 án irt. Ezen nap emlékezetes lesz rám mindörökre, mert még ilen meg-hatott percem nem volt amerikában.

1918 oktober 16 án este 1/2 12 orakor lövöldözés, harang zugás és zeneszó riasztot föl benünket állmunkból, és hiányosan föllőtözve kimentünk az uczára, és kérdeztük ezen öröm okát. Ezen feleletet kaptuk: a német császár elszököt, mások szerint elfogták, így vége a háborunak, mert ez a buta nép csak azt okozza a háboruért. Ilen bolond amerika népe, este olvasa, hogy még javában folik a harc, éjfében bedig ászlókál vonul, hogy vége a háborunak. Mi meg neve-tük őket ostobaságjokér, mert valóban azok. Mi tudjuk, kik közöttök vagyunk, ők minket műveletlenyeknek és barbároknak tartanak, pedig őket igazán mondhatjuk azoknak. Majd valaha ha hazakerü-lünk, töbet mondunk el róluk.

(14. oldal)

De nehéz hazámbul
meszi utra szállni, akiket szeretek
azoktól megválni. Hát ha nem virad
több találkozáásra, hát ha most öleltem
Öket utoljára.
Minden elválásom mintha örök lenne,
nagy szomorúság borul ilkor a szívemre.
Szövödj rá szívárvány könyem hulásából,
új találkozásunk remény sugarából.
Vége 1918 oktober 13 este 8 óra

13/a Az 1918. október 16-án kelt császári manifesztum Ausztriát szövetséges állammá nyilvánította. Az 1918. október 16-án megnyíló magyar országgyűlés előtt Wekerle a császári manifesztum szellemében Ausztia és Magyarország közötti perszonális unióról beszélt. Ezeknek az eseményeknek a hírei juthattak el október 17-én Konczosékhoz.

1920 év Január havában ujbul meg ismétlődöt az 1918 évi Spanyol Flu,^a amel sok áldozatot követel.

1920 év Február 11 én tértek vissza a magyar béke követtek párisba,^b hogy tiltakozásukat bejelencsék a tul szigoru béke föltételek elen.

(15. oldal)

Utazásom magyar hazánbul amerikába 1914-ben

I

1914 Január havában indultam el busan nagy amerikába. A ho 20 napja szomorú hajnal viradot rámmhatva, mert elérkezet az az izgató óra, amel életemben a legszomorub vala, melen bucsucukot osztogatam.

II

Első bucsucukom édes nőmre árat, kitől elválásom ol igen nehéz volt, és azután jötek édes gyermekeim, kis lányom és fijam szivből szereteim, ezekután jötek kedves jó szüleim, édes nőm szülei, édes testvéreim.

III

És most elérkezet az az óra, amelben föl kölöt ülnünka kocsira és elindultam ki az álmásra. Oda érve, a jegyváltóba mentem, és csornáig egy harmad osztálu jegyet kértem. Ezen időben beérkezet a vonat, melre fölszálva egy isten hozátokal elindultam.

IV

A vonat tovarobogva 45 percznyi utazás után csornára érkeztem. Iten 10 perczni késés után beérkezet a sopronyi vonat, amele fölszálótam, és két orai utazás után sopronba érkeztem. Ott a vonatrul lesszálva a váróterembe mentem.

14/a influenza

14/b Konczos értesülése pontatlan: nem február 11-én, hanem február 7-én érkeztek meg a magyar békedelegáció tagjai Párizsba Apponyi Albert vezetésével.

V.

Node hiszen nagy volt a meglepetésem, mert ot egy uriember elej-bém álva aszt kérdezi: maga amerikába utazik, ugye? Bátran igenel feelve, mivel az utlevét ot volt a belső zsebembe, ekor bemutatkozot, hogy ő határ rendőrségi detektiv és kövesem.

VI.

Ere én aszt feleltem neki: uram hová akar vini. Aszt mondota: a határ rendőrségi irodában az ut leveletem

(16. oldal.)

látamozni muszáj. Így a törvénynek engedve követem őt, fölszálótunk egy villamosra, amel tova röpül velünk a határ rendőrségi iroda kapujába.

VII.

A rendőrségi irodában érve elkérték az utleveletem, aszt látamozták és belőle a személetem megvizsgálták, mikor mindezekel rendben votam, aszt mondoták, iten kiválthatom a hajó jegyemet, amelet ki is váltotam 240 korona.

VIII.

Enek megtörténte után kimentünk az állomásra, hogy tovább foltasuk utunkat Bécs felé. Nem is soká kölöt várni, meg érkezet a vonat. 1 óra 25 perckor indultunk délután Bécs felé töb állomáson keresztül, kies rónákon át 6 óra 30 perckor Bécsbe értünk.

IX.

Itt az állomáson má várt reánk a társaság megbizotja, de job is, mivel hogy tudot magyarul is, mert aba a menkü nagy faluba főleg még idegen nyelvü népek közöt ugy eltévetünk volna, hogy talán még máig is ott volnánk, node ezen barátunk vezetésével elérkeztünk a szálásunkra.

X.

De ne gondolja senki, hogy talán valami paplanyos ágy volt számunkra készítve, még nem is párnás, hanem hoszu deszka padok,

székek és paló volt az ágyunk, a levegő meg a párnánk. Így töltötük éczakánkat egy nagy rideg terembe legaláb vagy ötvenen férfiak, nők és gyermekek vegyesen, összevisza keverve.

(17. oldal)

XI.

Másnap regel fölkeltek benünket ugy körülbelül 6 óra tájba, azért mert nyolcz orakor meg jelent a Red Stár Line^a irodában két detektiv az utlevelek és a személ azonoságok megvizsgálására, akinek nem volt utlevele, vagy aki máséval jöt, aszt röktön lefülelték és magokal viték.

XII.

Enek megtörténte után következet a regelizés egy külön szobában, amit ölég kielégítőnek mondhatok, mert ált egy pohár pálinkából, egy tányér gulásbul hozzá kenyér és kávébul. Eszt már a társaság fizete, mivel hogy a hajójegy árában bele volt számítva az étkezés is bécsből Amerika Nevv Jorkig.

XIII.

Regeli után mindenki járkálhatot a városban. Jó magam is kimen-tem töbed magamal, meg tekintetem pár nevezeteseget először is a Burgot, azaz a császári lakást. Mondhatom, hogy egy falusi ember elbámul rajta gyönyörű épület szép kertel, elembe meglátszik rajta, hogy régi és füstös, mivel egész bécs városa az. Aszt sem felejttem el, hogy bosnyák katonák áltak akor őrt.

XIV.

Ezután megnéztem a Szent István templomot, igazi remek munka, gyönyörű magas tornyával igazán mondható fejedelmi templomnak, mikor a belsejét meg látam, mert aba is voltam, épen mise volt. Azt gondoltam, más világon vagyok. Le nem tudom írni,

17/a A Red Star Line társaság hajói Antwerpen és New York között közlekedtek. 1911. március 25-től engedélyezett hajós-társaság; a Continental Pool-ban tömörült hajóstársaságok-kal a magyar kormány ekkor kötött szerződés, a kivándor-lók szállítására.

(18. oldal)

aszt a fényt és szépséget, amit otan látam. Mire evel végeztünk eljöt az ebéd ideje.

XV.

Elmentünk épen aba a szaloba ebédre, ahol regeliztünk. Az ebédünk ált: leves, hus, sütemény és egy nagy pohár sörből, melet jóüzien fogyasztotunk el. Ezután még a magunk részére is iszogatunk egy kicsit a szereteink és szülőházánk iránt érzet bánatunkba.

XVI.

Ebéd után megint sétálással töltötük időnket. Vacsoráig megin töb nevezetéseget megnéztünk, és vásáltunk egy kis jó pálinkát az utra, mivel másnap már indultunk Bécsbül tovább, gondoltuk, legyen egy kis bufelejtő az utra. Mire ezeket végeztünk, a vacsora idő elérkezet, mivel Januárban rövidek a napok, az idő hamar telik.

XVII.

Vacsoránk a pálinka kivételével az volt, ami a regeli, de ezután szintén kaptunk sört. Még egy kis időzés után mentünk a szálásunkra, amel épen olan volt, mind a mult éjeli. Még otan hoszasaban elszorakoztunk minden féle dolgokról, meg hánytuk vetetük utazásunkat, mig végre elalutunk, csendesen álmodoztunk, azokról kiket otthon hagytunk.

XVIII.

Másnap regel fölébretünk, meg mosakodva fööltöztünk, ezután név szerint szolitotak benünket az irodához, ahol megkaptuk a vasuti jegyet Bécsből

(19. oldal)

Antvverpenig és vele együtt a hajójegyet is. Enek megtörténte után fölszálotunk a reánk várakozó omnibuszokra, amelek vitek benünket a nyugati állomásra, mivel Bécsben két állomás van nyugoti és keleti. Ezen utunk, ha nem tévedek, megtartot egy óráig. Igazán mondhatom nagyon sok mindent látam ezen utamban.

XVIII.

Az állomásra érve leszálotunk az omnibuszról, ezen omnibusz magyarul egy szállító kocszi, melet lovak vontatnak, és beletér 25 ember. Az állomáson csak 15 percz időnk volt a várakozásra, enek elteltével bevagonéroztak benünket, mert igazán mondhatom, aki amerikába megy és a harmadosztálon utazik, ugy bevagonérozák az embert, mind az állatot.

XX.

A bevagonérozás után elindult velünk a vonat, amel csak nagyob állomásokon ált meg. Igaz minden állomás nevét följegyeztem, de sajnos, mire amerikában értem, e jegyzékem eltévet. Utazásunk nem mondhatnám, hogy szép rónaságokon vezetet volna keresztül, hanem, hegyes és sziklás vidéken, de az igaz, anál több gyár telepet látunk. Minden lépten nyomon gyár és gyár, nem hiába, hogy ausztria nem engete meg magyarországon az ipart fejleszteni, mert akkor magyar ország let volna az ipari és gyáros város nem asztria.

(20. oldal)

XXI.

Továb folytatva utunkat asztrián keresztül aszt mondhatom, hogy egy két száz holdra való szántó földet nem látam egy daraba, csak kisebb darabokat, de azok is hegy oldalak és két hegy közötti völgyek. De elemben látam sziklákat és hegyeket ol csodálatosakat, hogy bámulatal voltam eltelve. A kiálló ormaikal egyes ormokon látam régi romba dőlt várakat, másokon gyönyörű kastélokak szegélezve gyönyörű fenyevesekel.

XXII.

Utunk további részén asztriában sokat nem látunk, mivel a Januári nap rövidsége véget hamar ránehezedet vonatunkra az esti szürkület és utána a téli sötét és hideg este. Ezután má csak a vonat kerekneinek zakatolását halotuk és egyes állomások neveit, míg végre elnyomot benünket az állom. Félig ülve, félig alva, ki a batyuán, ki a padon, vagy padlón álmodot az othon marat szeretetekről, míg végre reánk viradot a hajnal.

XXIII.

Vagy úgy másnap tíz óra felé elérkeztünk asztria határ városába Thecsenbe.^a It szállhatunk le először a vonatrul, amióta bécsben föl ültünk. Igazán jól eset már egy kis friss levegő, melet szívótunkis tele tődővel. Képzelteri bárki, milen levegő lehet egy vasuti kocsiha, mikor az ablakot fölhuzni nem lehet,

(21. oldal)

mert hideg van, és a kocsiha van husz huszonöt vagy harmincz utas és a férfi része, kiszivaroaz, ki pipál. Gondolhatják, minő hatásal volt ránk a friss levegő, hát még egy kis frisitő ital, és iten vehetünk egy kis meleg ételt is, mivel a vonatunk késet vagy két órát.

XXIV.

Igy egy kicsit fölfrisülve tovább folytatuk utunkat német ország belseje felé. Nem mondhatnám, hogy talán vasuti kocsiha job volt az előbinél, no nem, épen olan alkatmatlan volt, mind az asztriai, mert megjegyzendő hogy az amerikába utazóknak, akik így utaztak társaságok által, a leg olcsob rendű kocsiha bocsájtják rendelkezésükre. Főleg német országba még van negyeik osztál is, és még a harmad osztál olan sincs, mind a magyar országí. Gondolhatják, milen lehet akkor a negyedik, még csak árnyék széek sincs rajta.

XXV.

Nem szégyelem leírni, meg történik az is, hogy a nők leterítenek vagy zseb kendőt, vagy papírt, és ara ülnek, és az ablakon kihajítják, a férfiak pedig az ablakon át végzik el dolgokat. Ilen fény üzésben részesültünk, másba részesülnek azok, akik mint privát utasok utaznak; tegyük föl, akik csak szorakozásból jönnek amerikába, mivel azok úgy a vonaton, mind a hajón az első vagy másod osztálon utaznak.

²⁰a Teschen — a Morva völgyén utaztak végig. Tehát a morvai iparvidéket látta ő a vonat ablakából.

XXVI.

Német ország belsejében tovább folytatva utunkat egy darabig ot is épen úgy, mind ausztriába nem látunk mást, mind hegyet, gyönyörű fenyő erdőkkel és a hegyeken gyönyörű uri lakokat, de ipara még sokkal erősebb, mind ausztria, mert még sokkal több gyár telepet és bányát látunk, mind ausztriába. Mondhatom, vonatunk elhalat több olyan gyár melet, hogy az gondultuk, sohasem érnék végét. Nem hiába, német ország majdcsak a világ első ipar országának mondható.

XXVII.

Több nagyobb gyönyörű városon ment vonatunk keresztül, több helyen meg is állt, de sajnos mink ki nem szállhatunk egész Drezdáig. Mikor ide érkeztünk, itt meg engedték a leszállást, mivel a vonatunk vagy másfél órát késés. Itt szintén vehetünk, ami szükséges volt: egy kis frisitőt. És mivel az állomás egy magaslaton van, jó kilátásunk volt a városba. Igaz, magyar országon soha nem láttam ilyen nagy városokat, el is bámultam rajta, a szemem szám meg állt a nagyságán és a szépségén, de sok időnk nem volt a tájékozásra, mivel a vonatunk tovább indult.

XXVIII.

Vonatunk tovább robogva mindég szebb és gyönyörűbb látványosság tárult szemeink elé má. Ere látunk szép sík termőföldeket, gyönyörű kerteket, gyümölcsösöket, vízi utakat rendben és karba tartva. Elgondolkoztam, hogy lehet eszt mind így meg csinálni, de megint eszembe jutott az, hogy mindig halotam,

hogy a német nem igen nagy tudású. Láttam katonát is mindenféle fajtát, míg megint reánk jött az este. Az éjelt megint csak úgy töltöttük, mind az előzőt.

29.

Másnap reggel meg virat ránc, megint csak nézegetük az ablakon át a tájt, míg végre délután két órakor meg érkeztünk Lejpszigbe, vagy Lipcse. Itt megint leszállotunk, és iten is háltunk, mivel vonatunk

csak másnap reggel öt órakor indult. Itt már kaptunk vacsorát, eszt a társaság ata, és ágyatis éjszakára. Itten kimentünk a városba este, de megmondoták, hogy el ne tévedjen senki, mert ha ara it nem lesz, mire a vonat indul, itt marad. No iten egy keveset kipihentük az ut fáradalmait.

30.

Másnap reggel hogy fölébretünk, fölöltözve megmosakotunk, és hét órakor meg kaptuk a regelit, amelet nem mondhatnék elég kitünőnek, mert kenyér és virsli és kávébul álot. Enek megtörténte után következet az orvosi vizsga, joban mondva csak szem vizit, mivel az trachomát, vagy magyarul az egyiptomi szem betegséget igen elenőrizik, hogy amerikába be ne hurczulják a bevándorlók, és vagy ugy tiz óra körül véget ért.^a De már akkor várt reánk a vonat is, amelben az előbi mód szerint bevagonéroztak benünket. Az ajtót ránk zárva tovább folytattuk utunkat.

(24. oldal)

31.

Ezen utunkba szintén csak a sok bámulatos látvány tárult szemeink elé. A gyönyörű szántóföldek, gyáarak, városok, amelek igazi csodát varázsoltak ránk, melet alig győztünk gyönyörüséggel eltelve nézni. Most is csak aszt mondom, német ország igazán mondható a világ minta országának, a nép is művelt, leereszkedő, udvarias és nyájas bene, szivesen anak utbaigazítást mindenbe, aki tud velek beszélni.

32.

Vonatunk tovább robogva reánk jöt megint az este, amel eltakart mindent szemeink elől, csak akkor látunk megint valamit, ha vonatunk valami város melet haladot el, vagy megált, mig megint csak elnyomot bennünket az álom. Eczer csak aszt vetük észre, hogy vonatunk megált vagy fél orára egy egyszerű kis városnál. Halotuk a nagy beszédet vonatunk melet, de ebül nem értetünk semit és nem sokára vonatunk elindult, és nagy meglepetésünkre más ruhás vasuti alkalmazotak jötek be kocsinkba, akkor mindjárt tutuk hogy Belgiumba értünk.

23/a A fentebb említett 5 órai indulási időpont tévedés vagy elírás lehet.

33.

Körülnéztek benünketés eltávoztak. Az ajtót ránk zárták. Vonatot nem cseréltünk azaz kocsit, csak mozdonyt, azután megint a vonat döcögése, zakatolása melet az állom szemünkre jöt. Továb szunyokáztunk, valamikor észrevetük, hogy vonatunk megál pár percze kisebb állomásoknál,

(25. oldal)

mig végre ránk virat megint. No ezután megint belenyultunk a batyunkba, hogy falatozunk valamit abul, amit még hazulról hoztunk. Edegélve megint az ablakon át gyönyörkötetük szemeinket Belgium látványoságán.

34.

Ere már nem igen látunk hegyeket, de anál inkább látunk gyönyörű ronaszágot, szép egyenletes talaju termőföldeket, melek ugy jóságra vagy rendszabálózásra semivel sem láczotak háta mögöt a németországiaknak, még talán aszt mondhatnám, hogy belgium fekvése majd csak szeb mind német országé. It is látunk szép falvakat, városokat, de mind olan szép tiszták és szabálózottak voltak, mind hacsak akkor csinálták volna, vagy talán mindenap meszelnék őket. Igaz, azon a tájon, mere vonatunk ment, nem sok gyárat látam, így a füst nem piszkolta be a házakat.

35.

Mivel Belgium ugysem nagy ország, meg talán vonatunk ara ment, amere németország joban benyulik belgiumba, hamar kezdet szemekink elé tárulni antverpen gyárkémenyeinek hatalmas fölhő alakban száló füstje, mig lasacskán kibontakozot szemekink elöt maga a város is. De akkor is csak ugy nézet ki, mint egy tüzhányó, mikor kigyul, csak a rengeteg füst és füst volt, mig lasacskán, ugy dél után két orakor egész be értünk a városba, szóval antverpen

(26. oldal)

külváros részeibe. It má nem voltak olan szép tiszta épületek, mert a füst meg fogta őket, de elenben öleg gyönyörű tágas utcázakal voltak építve, és a házak elöt gyönyörűen fasorok voltak ültetve, és nem modhatnám, hogy talán a város piszkos let volna, vagy elhanya-

golt. Még egy darab papírt sem lehetett látni, vagy más szemetet az utakon, mert minden lépten nyomon tisztogatták.

36.

Vonatunk lasu döcögéssel tovább halat, míg végre beérkeztünk az álomásra, amit igazán mondhatok egy remek stilusu épületnek; gyönyörű üveg bolt ível, remek oszlopokkal bámulatos látványt nyújt a szemlélőnek, csak az volt a hibája anak is, hogy nagyon füstös volt; az ember ha hozányult valahova, röktön meglátszot a kezén. No, itten már vártak reánk a társulat emberei, és föl ültetek benünket az reánk várakozó kocsikra, amelek igazán nevetségesek voltak nekünk. Mondhatom, voltak olan magasak, mind oda haza nálunk egy megrakot szénás szekér, és a kocsis szintén olan magasan ült, lépcsőkön ment föl az ülésre, de mink is a kocsiba. Nohát, még ilen kocsikat igazán nem látam! És töb ló nincsen bene egybe sem, csak egy, legyen az bár milen kocsi: személ szállító, vagy teher hordó. Igaz vannak olan lovak,

(27. oldal)

hogy még olanokat nem látam sem magyarországon, sem ausztriában, sem német országban. Nem látam még amerikában sem, olanok voltak, hogy a mi lovaink, szoval a magyar országiak, beletérnének. Nálunk a muraközi lovakat bámulák, de még azok elvesznek a belga lovak melet. Gondolni lehet, mikor husz ember fölül a kocsira minden batyujával, és még egész könnyen menek. No de menjünk tovább. És minden kocsisnak meg mondoták, hogy melik szállodába vigye az utasokat. Ezek el is vitek benünket, ki kit a maga helére. Mink is mentünk vagy negyvenen egy szállodába.^a Itt minden négy és hat embernek atak egy szobát. Aszt mondhatom, igazán szép és tiszta helen szállásoltak el benünket. No itten csak ugyan kipihentük magunkat, napjában háromszor kaptunk étkezni, ami ölég kielégítő volt. It töltötünk más fél napot és két éczakát, ami ölég kölemesen eltelt, mert napal járkáltunk a városba, éjel pedig jó helünk volt. Így nyugotan töltötük az időt. Harmadnap regelén má hét órakor

27/a A társaságok külön szállodákat tartottak fenn, ahol az átutazó, várakozó kivándorlókat ideiglenesen elszállásolták. Ezen az útvonalon Bécsben, Lipcsében és Antwerpenben volt ilyen szállás. Fiumében is külön kivándorlólházat tartottak fenn a hajóra várakozók elszállásolására.

fölköltötek benünket, meg regeliztünk, azután fogtuk a batyunkat és megint fölszálotunk a reánk várakozó kocsikra, amelek vitek benünket a hajó állomásra, ami öleg távol volt. A

(28. oldal)

szálásunktól oda érve meg kezdődöt a szigoru szem vizsga megint, amelen én szerencsésen átestem. Akatak töben, akiket visza tartotak; öleg baj azoknak, akiknek má inend köl haza meni. Az orvosi vizsga után egyenest szálotunk föl a hajóra. Mikor mindenkit megvizsgáltak, akkor a hajó fölszete a horgonyait, és egy két kürt fuvással jelezte indulását. A hajón lévő réz banda zenéje és a parton álok zsebken-dőlobogtatása és hurá kiáltása melet lasu méltóságal, pár kiseb hajótól vontatva a Kronland nevü hajó oriásunk elindult hoszu és veszedelmes utjára. Az utazásunk első napja a vizen legkölemeseben telt el, mert a hajó még ekor csöndes vizen ment és igen szép területen vezetet, mert olan keskeny itt a tengerág, hogy a hajóról igen szép kilátás esik a száraz földre. Szoval az első napi utazás igen szép; a hajón a zene mindig szól. A hajó szép simán megy. Este öleg későig föl voltunk, míg szemünkre jöt az álom és elszenderedtünk. No iszen, másnap regel már ara ébretünk, hogy hajónk nagyon tánczol, mert má itt a víz ölig erős volt ahoz, hogy a hajót mozgassa. Mármost, akatak sokan, akik nem keltek fel, mert elől vete üket a tengeri betegség, szóval a hányási inger.

(29. oldal)

Most nem volt olan vig és zajos élet a hajón, és minél beleb mentünk a vízre, anál nagyob let a vihar. Harmaczor utaztam magam is már a vizen, de még ilen retenetes vihart nem értem. Minden perczen aszt vártuk, hogy hajónk keté törik és veszve vagyunk. Képzelni lehet, mikor egy olan alkotást, mind egy tengeren járó hajó, mind a miénk is volt, ugy hány a hulám, akár csak egy gubacsot. Pedig hajunk hosza volt: 280 suk, szélesége: középátméretbe 39 suk, magasága: 70 suk,^a szóval egész egy vas hegy volt. Demiaz? Mikor a tenger mozgásba jön, akkor olan viz hegyeket korbácsol föl, hogy mikor ugy jönnek, ugy néznek ki, mind nálunktól nézve a bakony hegység. Szoval, nekünk ol retenetes utazásunk volt, hogy minden percbe gondolhatunk a legroszabra. Utazásunk a tengeren

^a 29 suk — 1 suk = 32 cm

tartot 12 nap. Eből az első és az utolsó volt csöndes, mert sekél vizen voltunk. Ne gondolja senki, aki még nem utazot tengeren, hogy ez mindég így van. Valamikor egész ut alatt nincsen vihar. Illenkor igen nyönyörű utazás van. Tizenkettedik napi utazásunk regelén bontakozot ki szemeink elöt a száraz föld, azaz amerika parja. De várva vártuk is eszt a perczet. Ekor má örültünk, meg sokan örömköbe sírtak,

(30. oldal)

hogy mégis meg segél a jóisten talán benünket. Pár órai utazás után kibontakozot elötünk Nevv Jork városa mesze elátszó oriási felhő karczolóival, mert a világon olan magas épületek nincsenek mind Nevv Jorban, mert a legmagasabb ház 56 emeletes; etül magasab nincsen még ezideig. Így lasu szép sima menésel közeledet hajónk a kikötő felé. De még mig beérnénk, el köl haladnunk a Szabadság szobor elöt, ami kint van a tengeren, amel van olan magas a víz színétől, mind a templomunk tornya. Tetejében egy női alak, kezében egy jogaral hirdeti amerika szabad földjét. Eszt elhagyva lasan beértünk ugy 10 óra körül a vörös csilag vonal kikötőjében, ahol má sokan várták ismerőseiket. Itt hajónk zeneszó melet kikötöt, és rökötön megkezdődött a leszálás a kikötő állomás nagy termébe. Itt minden kinek átvizsgálták a podgyászát a vám hatóság emberei, hogy nem e hoz valaki olan tárgyat, amel vám alá kerülne, mert az illent szigoruan ellenőrzik. Enek megtörténte után megint át kölöt szálnunk kis hajókra, amelek elvitek benünket az mindenki által emlegetet Kaszé gárdóba.^a Igazán mondhatni anak, mert körül van vizez véve, szóval a vizen épült. Akit ide befognak, inend nem szabadulhat meg

(31. oldal)

másképen, mind hajóval. Itt van még azután a szigoru szem vizsga. Minden egyes embernek öt hat orvos elöt el köl mení, és ez mind ugy kiforgatja az ember szemét, hogy igazán látja az ember csüngeeni a szeme goloit. Szomoru anak, akit inend visza küldenek. Pedig akad ölég ilen is. It próbálják az embert tud e írni, olvasni, számolni. Meg kérdezik, volt e büntetve és hogy nem e anarkistaa elvő. Aki

^{30/a} Castle-Garden: a régi bevándorlási állomás New Yorkban.

^{31/a} Anarchista — az amerikai bevándorlási hatóságok a politikailag gyanús személyeket is kiszűrték.

elhibázza a szót, röktön félre lökik. Azon fölül a vasuti tiketen^b fölül, bármel részébe megy amerikának, föl köl mutatni 25 dalárt, aki nem tudja megteni, viszatartják és sürgönyöznek oda, ahova meni akar pénzért, és míg a pénz meg nem érkezik, adig ot marad. Ha nem kap pénzt, küldik vissza. Szóval szigoruan, de elenben udvariasak mindenkihez. Aki rendben van, aszt röktön viszik megint hajóval a vasut állomásra, és onand mindenkit szépen beültetnek aba a vonatba, amere utazik. Velem is így történt. Este hét óraker ültem vonatra, és másnap délelöt 10 óraker rendeltetési helemre értem. Mulatunk is olant a viszont látás örömére öcsémék családi körében, töb jó barátal, hogy két nap tartot. Így volt az uton Pali öreg bányász Beaverdalen

(66. oldal)

A régi választási szokásokról és a jogokról^a

Igen sok ember nem tuta és még ma sem tudja, hogy mi és mire való a választói jog, hogy atól füg a jövő nemzedék sorsa, és hogy atol füg az ország jövője.

Ezel kelet volna már év tizedekel előb úgy a képviselő jelölt uraknak, mind a lapoknak foglalkozni, de sajnos nem teték, talán nem akarták, talán nem merték, mert féltek a kormánytól.

Csak a mester embernek, kereskedőknek, tanitoknak, jegyzőknek, ügyvédeknek és nagyon kevés föld mives kis gazdának volt szavazati joga és természetes, hogy a hivatalnokok nagyob része a kormányhoz szavazot.

Hiszen a kormánypárt jelöltje mindig szörta a pénzt a párt kaszából, amit a kormányok zsaroltak össze adóval és árveréssel, ami anyi sok embert hajtot Amerikába.

Azokat, akik még tutak egy kis hitelt szerezni a hajó jegyre, de ott rekedtek olyanok, akik náluknál is szegényebbek voltak, mert nem tudtak menekülni apáik földjéről az árverések elől.

(67. oldal)

A szegény jelöltre csak azért nem szavaztak a választok, mert azt a nép pártolta nálunk az országban, pedig a hivatalnok lenézte a földmivelő parasztot, node szegény ország is az, amelben a parasztot úgy lenézik.

^{31/b} Jegy.

^{66/a} A megírás valószínű időpontja: 1918 vége—1919 eleje.

Emlékszem, hogy a csornai kerületbe Rakoczkit^a mindig megválasztották pénz nélkül is, pedig az urak szórták a pénzt, de az mind hiába volt, mert aban a kerületben öszetartot a nép, és nem vakította el őket az ötös bankó.

Mert előb az urak mindég az osztrák császárt szolgálták, és ha elakat valahol az osztrák császár magyar szekere, akkor elő huzták a Tisza Kálmánokat, akik rugtak egyet a magyar nemzet jövőjén, és azoknak kedveskedtek, akik most az országunkat széjel tépik.

De teheték, mert a képviselők egy része az ő zsebükben voltak, mert a magyar szavazók inkább az öt forintosokat nézték a választásnál, mind a jelöltek becsületét.

Iták a pálinkát meg a potya bort egy két hétig és mi let a vége?

Háborut üzent az osztrák császár, felált hát a szolga had a képviselő házban és nagy éljenzések közöt megszavazta a háborut.

A hivatalnokokat behívták bakancsot foltozni, az urakat elkülték a puska gyárba meg egy részüket a frontra a parasztok háta mögé.

(68. oldal)

Csak a fölösleges urak kerültek a parasztokeal a lövész árkokba.

Nagyon kevés főherczeg, herczeg vagy gróf eset el a hábo-ban, ugye bizony nem sok. A parasztoke nagy része pedig meghalt, a másik része pedig meg nyomorodott, míg a harmadik része Szibériában pusztult és pusztul el. Ugye bár eből kitünik, hogy micsoda igazágtalanul bántak a paraszt népel a szavazati jogal szembe. De ha másik oldalrul nézük enek legnagyobb oka maga a nép volt, mert ha a szívére, nem a torkára vagy az ötös bankora gondolt volna, lehet máma nem ugy volna, mind ahogyan van.

De szép volna, ha ezután megszűne a pártoskodás az országunkban, mert soha még nemzetnek szüksége olan egységes pártra és ösze tartásra nem volt, mind most nekünk van. Remélem és hiszem, hogy meg is lesz, mert talán a háboru meg tanította a választokat az egységes szavazatra, talán kiábrándultak az ötös bankóbul, meg a hetekig tartó potya ivásból, talán most má tudják, hogy enek igen drágán köl az árát megfizetni.

67. a Rakovszky István (1858—1931) néppárti politikus; 1896—1918-ig a csornai kerület néppárti képviselője.

Ugy volna jó magyar országon, hogy csak az szavazna, aki írni és olvasni tud magyarul, és hogy ne legyenek Budapestről pár kilométerre német nyelvű községek, hogy ne oláhok, totok meg szerbek döntsenek az országunk sorsa felet, hanem magyar emberek. Ilen dolog az országnak csak előnyére lehet és előnyére let volna, ha már 50 vagy 60 ével előb eszt meg cselekedték volna a magyar kormányok.

Például iten van amerika. Ölégé ismerem szabályait és törvényeit. Polgárai minden féle nemzetiségből vannak, de az nem számít, ha egy nemzetből például mind a németek van itt vagy két millió polgár, de ők nem követelhetik azt, hogy önekik engedjék meg, hogy gyermekeik németül tanuljanak, kivéve pár órát egy héten angolul,^a azt sem követelhetik, hogy önekik német bírálék legyenek egyes heleben, ahol töben laknak.

Mert amerika azt mondja, it a nyelv angol, így minden hivatalos vagy törvényes ügy angolul történik, iten nem kérdik a gyermektől az iskolába, milen nemzet vagy, mert úgy akarunk tanítani, itt muszáj minden gyermeknek bár milen nemzet, a szülei polgárok vagy nem polgárok angolul tanulni, és a gyermekbe nem azon ország iránti tiszteletet vagy szeretetet csöpögtetik bele, ahol apja születet, hanem amerikáét.

(70. oldal)

Épen csak nyári szünidő alatt van meg engedve, hogy minden nemzet beli gyermek tanulhatja az apja szülő hazája nyelvét és történelmét.

Ha má el is mulasztoták a mi állam férfaink eszt megteni edig, ne tegyék aszt ezután, hanem tarcsák szemelöt amerika példáját, evel csak használni fognak a magyar hazának, és évek multával nem lesz, aki sovárogon a fölszabadítás után, mert mind hü és igaz polgára lesz a magyar hazának.

Ti pedig komol, okos szavazó polgárok, tanuljátok meg, hogy a szavazati jog nem játék, amit pálinkáért, borért, pörköltért és ötös bankójáért elehet adni, hanem ez egy fontos eszköz ara, hogy megválcsuk vele az országot.

69. a Valószínű, hogy elírás, helyesen: németül.

Az amerikai magyarokhoz

Amerikai magyar testvéreim, beszélgesünk, talán aszt is mondhatnám, hogy panaszkodjunk, mert hát mi is képezhetné jobban beszédünk tárgyát, mint a panasz. Szegény hazánk a sok, telhetetlen, kapzsi szomszédok álltal darabokra tépve, az otthon levő testvéreink pedig lealázva és az egész világtól megcsalva ezer seből véreznek. Hát még ezek után tudnánk e egyébrül beszélni, mint a szívünk fájdalmáról? Vagy talán akadna közöttünk olyan, akit még enyi igazságtalanság sem rázna fel merengéséből?

Én nem hiszem, hogy akadna köztünk csak egy is, akinek a szive ne diktálná a szülőhazánkkal és az azt véreikkel védelmező, de legyőzöt szerencsétlen testvéreinkkel szemben tartozo szent köteleiséget. Ugy-e, mikor szegény szülőhazánkban kitört a háboru, mi amerikai magyarok ezren meg ezren jelentkezünk a haza menetelre, ezer meg ezer számra voltunk azok, akik készek voltunk vérünket is áldozni, pedig ugye hogy azok, akik a háboruban a hazát védelmezték, ara is kel gondolni, hogy az életüket minden perczen elveszíthetik.

És mégis, az sem volt előtük akadál, mert ők csak aszt láták, s csak azt érezték,

hogy a haza veszélben van.

Hát én most azt kérdem tőletek magyar testvérek, hogy ugyan hová let az amerikai magyarok szívéből az a nagy lelkesedés?

Hová let az a nagy testvéri szeretet lángja? Hol az a nagy tetre készség? Hiszen ha valaha, ugy most van szüksége szülő hazánknak és otthon levő szegény elhagyatot testvéreinknek a mi segítségünkre, most amikor szegény testvéreink mindenükből kifosztva, és mindenkitől elhagyatva isten után csak egyedüli reménységük mibenünk, amerikai magyarokban van. Vagy talán anyira megkeményedet volna a mi szívünk is, hogy meg tudnánk vetni a szülőhazánkat?

Én aszt nem hiszem, hiszen a magyar soha sem volt durva s könyörtelen még ellenségeivel szemben sem. Hát akor a szülő hazájával szemben hogy lehetne az?

Én hiszem, hogy minden magyar szívben ott ég még a haza szerettet tüze és hiszem, hogy a magyar vér nem fog vizé válni. De

hagyjunk föl már eczer azon szokásokkal, hogy Ej rá érünk még arra, és lásuk be, hogy most nem érünk rá, mert, most, aki gyorsan segít, kétszer segít. Hiszen a mostani segítségünkkel nem kel az életünket sem kockára teni,

(74. oldal)

mintt aszt a háboruban köllött volna, ha mi is ott letünk volna. Azután pedig gondoljuk meg, hogy a szükölködőket kötteleségünk segíteni, még ha idegenek is, hát a magyar országi szükölködőket hogy ne volna az, mikor azok még testvéreink is? Aki pedig eszt a le alázot és mindenéből kifosztott testvért még most sem akarja segíteni, akinek a szive még ezeknek a szenvedésein sem lágyul meg, hát kérdem én, az olyan hogyan imádkozhat az istenhez, az ilyen ember hogy remélheti az isten segedelmét és könyörületét? Fel tehát magyar testvérek! Segítsen ki ki tehetsége szerint, ne keresen most senkisémet kibuvot, ne féljen senki sem sem, hogy a pénzét valaki elszivarozza.

Hiszen a jelenlegi mozgalomban, amel a magyar országi szegény gyermekek javára folik, senki sem vezérkedik és senkit sem kényszerítenek, hogy ide vagy oda külgye a pénzét, mindenki oda küldheti, ahová akarja, de azért leg job az Amerikai magyar segél bizottsághoz küldeni, de a fő csak az, hogy mindenki segícsen, de gyorsan, gondolja meg mindenki,

(75. oldal)

hogy ma egy agyon éhezet magyar gyermeket talán még meg menthetünk egy darabka kenyérel, de holnap egy szekére való süteményel sem, mert ezen szegény, rongyos és éhes gyermek holnap már nem lesz az élők közöt.

JEGYZETEK:

1. Életének ismertetését saját feljegyzései alapján mutatjuk be. Emlékkönyvének 34—51. oldalai tartalmazzák az életére vonatkozó feljegyzéseit. Mi ebből terjengőssége, témánk szempontjából érdektelen részletei miatt csak az adatokat közöljük és néhány olyan leírást, mely életpályája alakulása szempontjából számunkra fontos.

2. A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. Veszprém vármegye. Klny. az I. kötetből. Budapest, 1902. 4. old.

3. Nemesmagasi, Kemeneshőgyész, Ostffyasszonyfa kivándorlási viszonyait l. *Hegedüs Lóránt*: A dunántúli kivándorlás és a szlavóniai magyarság. Budapest, 1905. 20—23. old.

4. Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 65. kötet, 19. tábla.

5. *Hegedüs Lóránt*: A dunántúli kivándorlás és a szlavóniai magyarság. Budapest, 1905. 23. old.

6. A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. Vas vármegye. Klny. a II. kötetből. Budapest, 1903. 4—5. old.

7. Uo., 6—7. old.

8. Uo., 8—9. old.

9. Uo., 4—5. old. Ez elég magas szám, ha figyelembe vesszük, hogy a 6 évnél fiatalabbak száma 100, és 60 évnél idősebbeké pedig 35 volt.

10. A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. Vas vármegye. Klny. az I. kötetből. Budapest, 1902. 4—5. old.

11. Uo.

12. Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 67. kötet, 79. és 82. tábla.

13. *Hegedüs Lóránt*: i. m., 23. old.

14. *Hegedüs Lóránt*: i. m., 23. old.

15. Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 67. kötet, 70. tábla.

16. Uo.

17. Uo.

18. Bár 1911 után az amerikai hajóstársaságok és a magyar kormány között létrejött egyezmény alapján valamit javult a helyzet, de az utazási körülmények nem sokat változtak.

19. Ennek az összetartásnak a magyarázata részben abban is rejlik, hogy sok esetben egy faluból, egy vidékről valók ugyanarra a helyre mentek dolgozni, a már kint levők újabbakat hívtak ki. Ezt láthatjuk Konkorsz esetében is, ő ugyanoda ment, ahol testvére is dolgozott.

20. *Hegedüs Lóránt*: A magyarok kivándorlása Amerikába. Budapest, 1899. 37. old.

21. Például a Darr-bányában 1907. december 19-én elpusztult bányászok esete; l.: Az Amerikai Magyar Népszava jubileumi díszalbuma. 1910. 49. old.

22. *Rickert Ernő*: Amerikai magyar költők. Budapest, 1920. 100. oldal.

23. A válogatásba csak a kivándorlással kapcsolatos írásokat vettük fel. A napló teljes tartalma a következő: 2—6. old.: (Az amerikai magyar bányászok élete); 7—12. old.: Bányászdalok; 13—14. old.: Hírek; 15—31. old.: Utazásom magyar hazámbul Amerikába 1914-ben; 32—51. old.: (Életéről írott feljegyzései); 52. old.: üres; 53—57. old.: (Az első világháború eseménynaptára); 58. old.: üres; 59—60. old.: Temetés Várkeszőn, Vas megyében...; 60. old.: Családomnak (vers); 61—66. old.: Azokhoz, akiket a párizsi kupaktanács hazánkbul elszakított és a többi

magyar testvérekhez (eszmefuttatás Clemenceauról); 66—70. old.: A régi választási szokásokról és jogokról; 70. old.: Családomhoz (vers); 71. old.: Nőmnek (vers); 72—75. old.: Az amerikai magyarokhoz; 75—76. old.: (A kivándorló sorsa); 77—79. old.: Ezt dalolja minden magyar (vers); 79—88. old.: (Vegyes feljegyzések).

24. *Rickert Ernő*: i. m., 72., 47., 31. old.

Das Tagebuch eines Auswanderers

Über die Geschichte der Auswanderung wurde schon sehr viel geschrieben, meistens fehlen aber die Berichte und Erinnerungen derer, die Teilnehmer der grossen Massenbewegung waren. Gerade deswegen fühlte sich der Verfasser der vorliegenden Arbeit veranlasst, das Tagebuch eines armen Mannes, des Auswanderers Pál Konczos, zu besprechen und zu veröffentlichen.

Konczos fuhr aus einem kleinen transdanubischen Dorf, aus Várkesző im Komitat Vas, zum ersten Mal 1907 nach Amerika. Dort heiratete er. Seine Frau, die aus demselben Dorf stammte, kehrte noch in diesem Jahr nach Ungarn zurück, Konczos folgte ihr 1910. 1914 fuhr er wieder nach Amerika, wo er in Beaverdole (Pennsylvania) in einer Kohlengrube arbeitete. Wegen des ersten Weltkrieges konnte er erst 1920 wieder nach Ungarn zurückkommen.

Den grössten Teil seines Tagebuches schrieb er während seines zweiten Aufenthaltes in Amerika. Das Heft ist steifem Einband besteht aus 44 broschierten Blättern und es ist mit Ausnahme einiger leerer Seiten vollgeschrieben. Im Laufe der Auswahl wurden von den verschiedenen Schriften von Konczos nur diejenigen weggelassen, die mit dem Thema der vorliegenden Arbeit in keinerlei Verbindung stehen.

Die erste Schrift, die leider nur fragmentarisch auf uns blieb, behandelt das Leben der ungarischen Bergleute in Amerika. Die Beschreibung, wie man die Arbeit in der Kohlengrube erlernte, die Darstellung der Wohnungsverhältnisse und des Lebens der Bergarbeitersiedlung, sowie die Besprechung der Feiertage und der Lebensweise machen diese Schrift für uns ausserordentlich interessant.

Die Schrift „Meine Abreise aus der ungarischen Heimat nach Amerika 1914“ ist ein authentischer Bericht über die Reise aus Várkesző nach Beaverdole in Amerika. Durch die Besprechung der häufigen Kontrollen der Behörden, der ärztlichen Untersuchungen, der Unterkunftsverhältnisse usw. gibt Konczos ein plastisches Bild über die zwei Wochen lang währende Reise.

Die von Konczos aufgezeichneten Gedichte und Lieder zeugen vor allem davon, dass Konczos während seines lang gewordenen Aufenthaltes in Amerika am meisten unter Heimweh litt. Es erwies sich, dass Konczos einen Teil der Gedichte nach dem Hören aufgezeichnet hatte. Diese Lieder sind Schöpfungen der ungarischen Bergarbeiter-Folklore in Amerika und als solche für uns sehr wertvoll. Im Tagebuch sind ausserdem noch Gedichte zu finden, die

Konczos aus den zeitgenössischen, in Amerika erscheinenden ungarischen Zeitungen und aus lyrischen Groschenheften ausgeschrieben hatte. Diese fielen weg, nur der Fundort von einigen wurde im Vorwort angegeben.

Von den Schriften des Tagebuches wurden noch zwei selbständige Teile veröffentlicht, die wegen ihres Themas beachtenswert sind. Der Teil „Über die alten Wahlgewohnheiten und -rechte“ gibt eine treffend-komprimierte Kritik über das System, das Konczos in der Heimat zurückliess, und enthält zugleich auch einen Vorschlag, wie man die bisherigen Fehler beseitigen sollte. Die kurze Schrift „An die Ungarn in Amerika“ zeigt, mit welcher Aufmerksamkeit die in Amerika lebenden Ungarn die Ereignisse zu Hause verfolgten.